

Nyt fra Sprognævnet

1985 · 3/ september

Retskrivningsdebat

I sommeren 1985 blev der ført en omfattende retskrivningsdiskussion i aviser, radio og tv. Diskussionen, der endnu ikke er afsluttet, blev hurtigt døbt »majonæsekrigen« efter et af dens mest iøjnespringende stridspunkter, nemlig om stavemåden *majonæse* skulle tillades ved siden af *mayonnaise* i den nye udgave af Retskrivningsordbogen, som Dansk Sprognævn er ved at lægge sidste hånd på. Denne artikel er ikke ment som et indlæg i den aktuelle diskussion, men hensigten med den er at give en vis historisk baggrund for debatten. Det vil heraf fremgå at der ikke er noget nyt i at danskere diskuterer hvordan ordene i dansk skal staves, og at der heller ikke er noget nyt i at sådanne diskussioner udvikler sig til veritable skænderier eller ordrkrige.

Første og anden ortografiske krig

Den såkaldte »første ortografiske krig« blev udkæmpet i sidste halvdel af 1600-tallet. Og som i senere retskrivningsdiskussioner stod striden mellem en part der mente at stavningen skulle ændres og moderniseres, og en part der mente at der ikke skulle laves om på ordenes stavemåde.

På det parti der ville modernisere retskrivningen var bl. a. sprog- og folke-mindeforskeren *Peder Syv*. Og moderniseringen gik først og fremmest ud på at retskrivningen skulle nærmes til udtalen. Det var Peder Syv der indførte slagordet »Skriv som du taler!« i den danske retskrivningsdebat, eller som han selv siger det: »Mand bør saa at skrive, som mand taler«. I overensstemmelse med dette princip går han bl.a. ind for at man ikke længere skal skrive fx *giffve*, *haffve* og *naffn*, men *give*, *have* og *navn*, og at fx *hierte* og *vey* bør ændres til *hjerter* og *vej*.

Hvad fremmedordene angår mener Peder Syv at de fremmedord der helt er indgået i dansk bør staves på dansk. Men i øvrigt mener han at nyere fremmedord »der ingen borgerræt, elder pas have« bør »forvises landet« (landsforvises).

Ludvig Holberg deltager ikke direkte i nogen af de ortografiske krige, men ytrer sig dog i retskrivningsdiskussionen. I 1726 udsender han under navnet Hans Mikkelsen sine »Orthographiske Anmerkninger«, hvori han gør rede for sine synspunkter på retskrivning. Holberg indtager nærmest et mellemstandpunkt mellem de stridende parter. Han er på den ene side uenig med Peder Syv med hensyn til fremmedordene og deres stavning, men på den anden side kan han godt tilslutte sig parolen om at man bør skrive som man taler. Efter hans mening bør man fx skrive *Konst* og ikke *Kunst*, eftersom stavemåden med *o* i dette tilfælde »kommer mest overeens med Udtalen«.

Den anden ortografiske krig udspiller sig i 1740'erne, og de emner der diskuteres er delvis de samme som i den første retskrivningsstrid. Vægtfordelingen er dog en lidt anden. For eksempel bliver spørgsmålet om brugen af store eller små begyndelsesbogstaver i navneordene nu et vigtigt stridspunkt, og i de næste 200 år er netop dette spørgsmål et hovedemne i retskrivningsdebatten.

Fra Rask til Svend Grundtvig

Også i 1800-tallet var der livlig debat om retskrivningen. Blandt deltagerne i debatten var *Rasmus Rask*, der i 1826 udsendte sit »Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære«. Det er

hovedværket i dansk retskrivningslitteratur, og heri gør Rasmus Rask udtalen til hovedprincip for stavningen: »den Skrivning må være den retteste, som bedst betegner Udtalen; ligervis som det Maleri er det fuldkomneste, der mest skuffende ligner den malede Gjenstand«.

Af enkeltheder i Rasks program kan nævnes følgende: De »fremmede« bogstaver *q, x, z* og til dels *c* skal afskaffes og erstattes af *k, ks, ts* (og *ds*) og *s*. Bolle-å skal afløse *aa*. Og fremmedordene skal staves på dansk manér, fx *Girlande, Losji, Uvertyre*.

Samme år som Rasmus Rasks retskrivningslære blev udsendt, udkom der et andet vigtigt indlæg i retskrivningsdebatten. Det var sprog- og litteraturforskeren *N. M. Petersens* »Undersøgelse om hvorvidt den danske Retskrivning bör forbedres«. Han var lidt mere vidtgående end Rasmus Rask i sine ændringsforslag – bl.a. ville han stryge nogle flere stumme *d*'er – men eller var hans og Rasks retskrivningsideer i høj grad de samme. De opfattedes da også i samtiden og senere som en helhed under fællesbetegnelsen »den Rask-Petersenske retskrivning«.

Rasmus Rasks og *N. M. Petersens* retskrivning var ikke alene mere udtale-nær end den gamle, den var også mere nordisk, dvs. den lå tættere på svensk stavning end traditionel dansk retskrivning gjorde. Det bevirkede at den fik en del tilhængere blandt højskolefolk og lærere mv. med tilknytning til den skandinaviske bevægelse, der opstod i 1840'erne, hvorimod den ikke slog an hos de skønlitterære forfattere.

En sproglig udløber af skandinavismen var *retskrivningsmødet i Stockholm* i 1869. I det deltog bl.a. sprog- og skolefolk fra Danmark, Norge og Sverige, og formålet med mødet var at nærme de nordiske skriftsprogs retskrivning til hinanden. Resultatet af mødet, der i øvrigt ikke havde nogen officielle beføjelser, var for dansks vedkommende et forslag om en retskrivning der lå meget tæt op ad den Rask-Petersenske. Man gik bl.a. ind for bolle-å og for at stryge stumt *d* i ord som *tydsk*, *vadske* og *grændse*; derudover skulle man holde op med at bruge store begyndelsesbogstaver i navneordene, og bogstavet *x* skulle erstattes af *ks*.

I 1872 kom den første officielle danske retskrivningsordbog, *Dansk Haandordbog*, redigeret af en af de danske deltagere i retskrivningsmødet, *Svend Grundtvig* (søn af N.F.S. Grundtvig). Den var ikke så vidtgående som Svend Grundtvig havde ønsket sig – bl.a. havde han måttet opgive bolle-å og de små bogstaver – til gengæld var den officielt anbefalet af Kirke- og Undervisningsministeriet til brug i skolerne.

Bekendtgørelser om retskrivningen

Siden slutningen af 1700-tallet havde myndighederne gradvis tiltaget sig ret til at »lovgive« i retskrivningsspørgsmål. Og op imod år 1900 var det kommet så vidt at der ligefrem kunne udsendes detaljerede ministerielle bekendtgørelser om retskrivningen. Den første af disse bekendtgørelser kom i 1889 (i 1892 i lidt revideret form). Den behandler retskrivningen som helhed og udgør stadig det juridiske grundlag for dansk retskrivning.

Forberedelsen af 1889-bekendtgørelsen og udsendelsen af den gav anledning til endnu en indædt retskrivningsdebat. De store begyndelsesbogstaver i navneordene var lige ved at blive afskaffet ved den lejlighed, men protesterne var så kraftige at det ikke blev til noget. En af de mest ihærdige tilhængere af de store bogstaver var digteren dr.phil. *Ernst von der Recke*. Han foranstaltede bl.a. at der blev indsendt en protestadresse (underskrevet af Vilhelm Bergsøe, Holger Drachmann og Karl Gjellerup mfl.) til Kultusministeriet. Derudover »beviste« han at afskaffelse af de store bogstaver i navneordene ville medføre næsten dobbelt så mange forvekslingsmuligheder i dansk som i andre sprog. Som led i sin bevisførelse skrev han et digt med 18 vers som kunne misforstås når de var skrevet med små bogstaver. Det berømteste af versene er dette:

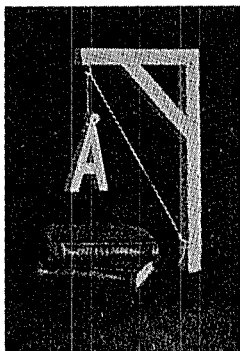
Længst hørte vi kun vindens sang,
skarp som en slynges hvinen,
imens den fredløs søger ly
og sukker i kaminen.

Her ville brugen af store begyndelsesbogstaver i navneordene klart have vist at *sukker* i sidste linje er et udsagnsord og ikke et navneord!

En betydningsfuld detalje i argumentationen mod den nye retskrivning var det »ominøse *sejsten*« – den tids *majonæse*. Stavemåden *sejsten* blev faktisk indført i den officielle retskrivning i bekendtgørelsen fra 1889. Men efter at embedsmanden og politikeren C.St.A. Bille i 1889 havde formuleret slagordet »Det ominøse »Sejsten« røber hele Gejsten« og på den måde havde gjort stave-

måden *sejsten* til en art fællesnævner for hele den ministerielle retskrivning, blev den afskaffet igen i 1892-bekendtgørelsen til fordel for *seksten*.

Det seneste og berømteste eksempel på en ministeriel regulering af retskrivningen er Hartvig Frisch' retskrivningsbekendtgørelse af 22. marts 1948 – normalt omtalt som »retskrivningsreformen«. Ved den blev de store begyndelsesbogstaver i navneordene omsider afskaffet – efter næsten 300 års diskussion. Samtidig blev *aa* afløst af bolle-å, og datidsformerne *kunde*, *skulde* og *vilde* blev ændret til *kunne*, *skulle* og *ville*.

Å ER IKKE DANSK

Diskussionen op til og efter retskrivningsreformen var ikke mindre forbitret eller mere saglig end tidligere tiders retskrivningsstridigheder. Debatten om bolle-å kan levere et eksempel: Et hovedargument mod bolle-å var at det var et oprindeligt svensk bogstav, altså et fremmedelement, som ikke burde have indpas i dansk. Man kunne bl.a. vise sin modvilje mod det udanske bogstav ved at klæbe små mærkater på sine breve. En af de tekster man kunne få var:

»Byens navn er Aabenraa uden svenske boller paa«. Et andet mærkat havde underteksten »Å er ikke dansk« og viste bolle-å dinglende i en galge (se illustrationen).

Stadig et politisk spørgsmål

Da Dansk Sprognævn i 1955 blev oprettet af undervisningsminister Julius Bomholt, fik det bl.a. til opgave »at redigere og udgive en dansk retskrivningsordbog«, og samme år udsendte Sprognævnet den nugældende grønne Retskrivningsordbog, der i forvejen forelå som manuskript. Den trænger stærkt til at blive revideret, og Sprognævnet er som nævnt ved at lægge sidste hånd på en ny og ajourført udgave af ordbogen.

Men Sprognævnet forbereder ikke nogen retskrivningsreform, for det har nævnet ingen kompetence til. Dansk Sprognævn kan gennemføre mindre ændringer og justeringer af ikke-principiel art, hvorimod en mere gennemgribende ændring af retskrivningen er noget der tilkommer regeringen og Folketinget.

Allerede omstændighederne omkring gennemførelsen af retskrivningsreformen i 1948 viste at retskrivningsspørgsmålet kunne engagere Folketingets politiske partier ligesom andre samfundsanliggender. Sommerens retskrivningsdebat med forespørgsler i Folketinget både fra en radikal og en socialdemokrat til regeringen har vist at retskrivningen stadig er et i høj grad politisk spørgsmål og ikke bare et sprogligt.

Henrik Galberg Jacobsen
f. 1944, amanuensis i Dansk Sprognævn

Sportsdansk

»Hvorfor taler de alle sammen som Gunnar Nu?«, var der én, der spurgte. Hun mente, at han havde dannet skole, og at alle de andre i sportsredaktionen havde efterlignet hans teknik.

Hvis det var tilfældet, var det ikke så mærkeligt. Kun få radiofolk har i den grad tegnet deres område, som Gunnar Nu gjorde i en menneskealder – og få er blevet så populære. Men der er nu næppe tale om en efterligning.

Sagen er den, at sportsjournalister ofte skal udtrykke sig under ret ensartede betingelser – og det kan give dem et fællespræg: de skal kommentere et forløb, *samtidig* med at det finder sted. Deraf navnet Gunnar Nu – i øvrigt. De kan ikke vide, hvordan resultatet bliver, hvornår der sker noget dramatisk – når som helst kan en situation ændre sig. Det stiller ganske særlige krav til stemmens tonebevægelser og til talehastigheden – og det er de samme krav, uanset om Gunnar Nu eller en af hans kolleger sidder ved mikrofonen. Bemærk f.eks., hvor sjældent en sportskommentator anvender en afsluttende, faldende tonegang.

Hertil kommer, at sportskommentatoren ikke kun skal meddele, hvad der sker, hvordan stillingen er osv. Han skal også videregive noget af den spænding, der præger de tilstedeværende tilskuere, han skal være formidler både af facts og følelser, han skal balancere mellem det subjektive og det objektive. Han skal på den ene side undgå at »æde« oplevelserne selv ved uhæmmet at dræne situationerne for begejstring eller skuffelse; alt skal deles med entusiastene hjemme i

stuerne. På den anden side må han heller ikke formidle uengageret. Han skal kort sagt gøre det modsatte af de andre nyhedsformidlere i radio og tv.

Han skal kunne holde den sproglige bold i gang, også når der ikke sker noget, han skal kunne brede sig over et stort toneregister, han skal kunne tale hurtigt, men alligevel tydeligt. Han, siger jeg – ja, hvorfor mon der var så få kvinder på udskiftningsbænken, da Gunnar Nu sagde farvel og på genhør?

Jørn Lund

f. 1946, professor i dansk sprog ved Danmarks Lærerhøjskole, medlem af Dansk Sprognævn.

BØGER M.M.

Fremmedordbøger

Indtil maj 1985 var der to moderne danske fremmedordbøger. I den måned fik vi en tredje: B.H. Holmberg: *Politikens Fremmedordbog*.

Den ældste af de tre ordbøger er: Jørgen Bang: *Fremmedordbog*. Den udkom første gang i 1938 (udarbejdet af Inger Bang og Jørgen Bang). Den seneste udgave, den 12., er fra 1981. Den er på 593 sider og koster 99,75 kr. Den adskiller sig fra de to andre fremmedordbøger bl.a. ved også at rumme en del ord og udtryk fra ældre litteratur. Bogen er fra udgave til udgave blevet suppleret med ny fremmedord og rummer en del

sådanne som man ikke finder i de to andre fremmedordbøger.

Den næstældste er: Sven Brüel og Niels Åge Nielsen: *Gyldendals Fremmedordbog*. Dens 1. udgave kom i 1960. Den seneste udgave, den 9., er fra 1983, og den er den første hvor Niels Åge Nielsen står som medforfatter, idet han efter Sven Brüels død i 1981 overtog redaktionen. Bogen er nu på 624 sider og dermed den største moderne danske fremmedordbog. Den koster 125 kr. Den har udførligere oplysninger om ordenes oprindelse end Bang har, og betydningsforklaringerne er for det meste mere detaljerede, nærmer sig i visse tilfælde til et konversationsleksikons. En forskel fra de to andre ordbøger er også de små illustrerende tegninger ved mange ord.

Mens det samlede oplag af de 12 udgaver af Bangs ordbog er omkring 130.000, er de 9 udgaver af Gyldendals Fremmedordbog trykt i over en halv million eksemplarer. Når nogen taler om »fremmedordbogen« er det derfor oftest Gyldendals de tænker på.

Den tredje ordbog i genren kom som nævnt i maj 1985: B.H. Holmberg: *Politikens Fremmedordbog*. Forfatterbetegnelsen B.H. Holmberg dækker over Bente Holmberg og Henrik Holmberg. På omslaget har bogen undertitlen »hverdagens aktuelle fremmedord«. Bogen koster 98 kr. og er på 231 sider + et »Retrogradt register« på 31 sider. I det retrograde eller baglæns register er alle ordene alfabetiseret bagfra. Man kan derfor i en fart finde fx alle tillægsord som ender på *-id: perfid, rigid* osv. Retrograde registre er noget nyt i danske ordbøger. Det fandtes i forvejen kun i Pia Riber Petersen: *Nye ord i dansk*

1955-75, 1984 (se nærmere i Nyt fra Sprognævnet, Introduktionsnummer januar 1985, side 2), men allerede i 1978 var der kommet en hel ordbog med ordene alfabetiseret bagfra, Henrik Holmboe: *Dansk Retrogradordbog*, 259 sider.

Når Politikens Fremmedordbog er så meget mindre end de to andre fremmedordbøger, er det fordi forfatterne som noget nyt har valgt at se helt bort fra de fremmedord som er allermest brugt og som derfor i almindelighed slet ikke føles som sådanne, fx *politi, radio, sport*. Også meget fagligt prægede ord er udeladt (de fleste kan findes i Gyldendals Fremmedordbog), ligesom ord der nu er mindre aktuelle (de kan slås op i Bangs ordbog). Til gengæld har Holmberg(erne)s ordbog en del ord fra de allerseneste år som ikke står i de to større ordbøger, således *bondage, broiler, healing, skinhead*. Udtale- og bøjningsoplysningerne er fuldt på højde med dem i Gyldendals og Bangs ordbøger. Også betydningsforklaringerne kan måle sig med de større ordbøgers. Oplysningerne om ordenes oprindelse er så kortfattede som i Bangs bog.

Alt i alt er Politikens Fremmedordbog en handig fremmedordbog, velegnet især til den daglige avislæsning og til radio og tv.

Om danske fremmedordbøgers historie kan der henvises til: *Ord til andet*, Dansk Sprognævns skrifter 10, 1980, side 103-10, og Den Danske Realskole, 1969, side 1024-27.

Arne Hamburger

f. 1921, amanuensis i Dansk Sprognævn.

NYE ORD

Her præsenteres nogle nye ord som er blevet almindelige inden for de sidste år. Ordene har en vis aktualitet og betydning i samfundsdebatten, og de er endnu ikke taget med i nogen gængs ordbog. Det er kun en lille brøkdel af de ord der er opstået, der her er taget med. Det er planen at bringe flere ord i denne ordbogsform i senere numre, men det vil alligevel ikke være dækkende for tilvæksten i ordforrådet (jf. fx at en ordbog som *Nye ord i dansk 1955-75* fylder 678 sider).

Ordene er forklaret blandt andet ved hjælp af citater fra aviser, radio, tv, tidsskrifter m.m. Citaterne er i kursiveret skrift og er ordnet efter alder; efter hvert citat er kilden oplyst. Når citatet har været for langt til at bringes i sin helhed, har jeg brugt to prikker for at vise at her er der sprunget noget over. Nogle steder står der noget i en parentes – det er noget jeg har sat ind som svarer til en længere passage i teksten.

Hvis læserne kender eksempler på ordene fra før årstallet på det ældste citat, vil jeg være glad for at få det at vide.

bagkant i forbindelsen *være på bagkant*, fx *være på bagkant af udviklingen*: 'være bagud': *Det bliver i den grad en revolution, at selv ingeniører let kan komme på bagkant af udviklingen.* Jyllands-Posten 17.8.84.

Udtrykket er dannet som en modsætning til det noget ældre udtryk *være på forkant*, se *forkant*.

billet billedlig brug af udtrykket *at sælge billetter*: 'at virke tillidsvækkende': *Hansen er for intetsigende, han formår ikke at trænge igennem i medierne, han kan ikke sælge billetter, siges det.* Politiken 3.8.84. *Det at kunne sælge billetter* (er vigtigt i en tid hvor 25 pct. af vælgerne skifter parti fra valg til valg). Tv-avisen 22.9.84.

Hertil også ordet **billetsælger**: *Til fordel for Ellemann-Jensen blev bl.a. sagt, at »han er flot og elegant« og uovertruffen som billetsælger.* Weekendavisen 28.9.84.

bloddoping det fænomen at sportsfolk et par dage før en vigtig præstation får tilført blod til kroppen: *Efter afsløringen af de amerikanske OL-cykelrytteres »bloddoping« i Los Angeles, står det ikke krystalklart om det er forbudt eller ej.* (Lægen forklarede) *at der ikke var tale om »klassisk blod-doping« med idrætsmandens eget blod, men ufortyndet blod hentet fra slægtninge af rytterne.* Berlingske Tidende 13.1.85.

bombe i forbindelsen *logisk bombe*: *Uvedkommende kan tappe data, eller indføje falske data, hvilket kan være lige så slemt. – Eller anbringe såkaldte logiske bomber, der får hele dataanlægget til at bryde sammen på en bestemt dato eller ved en bestemt operation.* Politiken 4.10.84.

computercamp 'længerevarende fritids-undervisning i datalære': 250 unge i alderen 12-16 år har startet deres sommerferie med at lære, hvordan man programmerer en datamat . . . Politikkens computer camp . . . er en succes. Politiken 26.6.84. Computer campen for de 17-20-årige strakte sig over hele tre aftener. Politiken 3.10.84. *Computer Camp* . . . teknologilejr. Politiken 23.6.85. *Computercamp* . . . foredrag om computere og edb, og i tilknytning hertil masser af tid til at lege med forskellige hjemmecomputere. Kursusprogram for AOF i Hovedstaden, august 1985.

Jf. engelsk *computer camp*.

datakriminalitet forskellige former for dataforbrydelser . . . datakriminalitet. Forhåndsomtale af tv-udsendelsen Datatyvene i Næste uges tv 29.9.84. Lov om ændring af straffeloven (*Datakriminalitet*). Lov nr. 229 fra 6.6.85.

Jf. det engelske ord *computer crime* som ifølge engelske ordbøger er fra 1972.

fejluddanne de fejluddannede som fik en uddannelse, praktisk eller boglig, som var bagudrettet, ikke fremadrettet. Politiken 4.9.83. (mange unge er blevet) undskyld udtrykket fejluddannet (i de senere år). Radio 21.8.84. – **fejluddannelse** »fejl«uddannelse . . . uoverensstemmelse mellem de uddannelser, befolkningen har, og de uddannelser, arbejdsmarkedet har brug for. Magisterbladet 20.2.84.

fjendebillede 'en forestilling om en fjende': *politiets misvisende fjendebillede*.

BZ-fjenden er farlig og truer samfundet selv, siger politiet. Politiken 18.6.83. (Den) fælles fjende (skal) ødelægges, den indre såvel som den ydre. Derved bliver menneskenes og befolkningernes billede af hinanden, med Heinrich Bölls ord, til fjendebilleder. Politiken 29.12.84.

Jf. det tyske ord *Feindbild*. – Ordet er registreret første gang i Bork: Dansk-tysk ordbog, 1980; men kun som en militær term.

fodnotation For et par år siden hed det »Danmarkisering«. Det stod som udtryk for folk, der godt vil nyde, men ikke vil yde. For tiden betegnes vi som »fodnotationen«, fordi vi sjældent er tilfredse med det, andre er enedes om, og absolut skal have det slået fast i en fodnote. B.T. 4.6.84. (Man kan) betegne Danmark som en fodnotation. Tv-avisen 30.11.84. Teksten ligger nu på de permanente EF-diplomaters bord. – Jeg (dvs. kulturminister Mimi Stilling Jakobsen) undgik at Danmark atter blev en fodnote-nation. Weekendavisen 30.11.84.

forkant i forbindelsen være på forkant, fx være på forkant af problemerne, udviklingen: Information var med fremme på forkanten, vore gerninger strålede. Information 26.11.73. bringe Danmark på forkant med udviklingen. Tv 7.10.83. De mest progressive . . . de, der ligger på forkant af udviklingen. Politiken 27.12.84.

Den overførte betydning af udtrykket kan stamme fra maritim sprogbrug hvor *forkant* betyder den forreste side el. del af noget. Ordbog over det danske Sprog

giver et eksempel fra en marineordbog fra 1913: »Vinden er paa Forkant af Sejlet«. Den overførte betydning er således 'at være forrest i udviklingen eller foran andre i udviklingen'.

Pia Riber Petersen

f. 1946, amanuensis i Dansk Sprognævn

NAVNE

Hvorfor vælger man netop det fornavn?

Lidt om navngivningspraksis i dag

Skal man vælge navn til sit barn i dag, har man mange valgmuligheder. I ældre tider, hvor de personnavne, man kunne vælge imellem, ikke var så få endda, benyttede man på grund af navngivningsskik og -brug ikke ret mange forskellige navne; det er omkring 20 stykker, der går igen og igen.

Det skyldes især, at opkaldelse fra meget gammel tid har været enerådende som navneprincip i Norden. Det er først i vor tid, at opkaldesskikken er trådt i baggrunden. Det var helt generelt, at man først opkaldte efter farfaderen, derefter efter morfaderen, farmoderen, mormoderen, farbroder og morbroder.

Resultatet var, at kun et lille antal navne var i brug.

Ansøgninger om nye fornavne

Den 15.8.1973 udsendte Kirkeministeriet et cirkulære om fornavne, og som bilag forelå den første trykte fortegnelse over godkendte fornavne. Der kom to mindre tillæg, og en ny fortegnelse forelå 1.12.1981 (med ikrafttræden 1.4.1982). Den sidste liste indeholder over 6.000 godkendte navne, så der er nok at vælge imellem. Alligevel er der en stadig vækst i ansøgninger om tilladelse til at benytte fornavne, der ikke er opført på listen. Hvis der ønskes et navn »ved dåb eller navngivning« (jf. cirkulæret fra 1973, punkt 8) og dette ikke er optaget på ministeriets liste, skal der indhentes godkendelse fra Kirkeministeriet. Institut for Navneforskning er rådgivende for ministeriet i den slags sager.

Stigningen i antallet af ansøgninger skyldes, at mange flere i dag, hvor man lægger så stærk vægt på mennesket som individ, bevidst søger at vælge det rette fornavn. Der føres ikke generel statistik over de fornavne, der vælges, men ud fra navneansøgningerne har man en vis mulighed for at følge udviklingen i moderne fornavnegivning.

Ansøgerne kan deles i to grupper: 1. Danskere af oprindelig dansk nationalitet – det er den største gruppe. 2. Danskere af anden oprindelig nationalitet. I denne gruppe kan begge forældre eller kun den ene af dem være af udenlandsk herkomst.

Navnevalget følger i hovedprincippet de samme motiver i de to grupper, men hver gruppe har sine specielle motiver.

Motiverne bag disse bevidste navnevalg er i nogle tilfælde anført i ansøgningerne, andre er blot indirekte udtrykt ved ønsket.

Hvem søger om nye fornavne?

Jeg har undersøgt nogle årgange af ansøgningerne (1977-82) for at få svar på bl.a. spørgsmålene: 1. Påvirker forskelle i forældres sociale eller familiære status navnevalget? 2. Er navneansøgningerne ligeligt fordelt over alle befolkningslag? 3. Er navneansøgningerne fordelt ligeligt over hele landet?

Der er en række navne, som betragtes som lavsociale (f.eks. »Benny fra Ballestrup«, »Villy fra Valby«), men dette materiale viser ikke social lagdeling. Heller ikke forældrenes familiestatus (gift, ugift eller enlig) præger navnevalget i disse ansøgte navne. Svaret på det andet spørgsmål blev, at alle samfundslag er repræsenterede, men at det største antal ansøgninger kommer fra akademikere, kontoruddannede og faglærte arbejdere. Undersøgelsen viser endvidere, at geografisk fordeler ansøgningerne sig således, at Storkøbenhavn, større byer i Jylland og øvrige Jylland stort set figurerer med samme procenttal, mens Øerne uden for Storkøbenhavn tegner sig for 2-3 gange så stor en procentdel som hver af de øvrige. Sætter man procenterne i forhold til indbyggertal, bliver forholdstallet 1 for Jylland, 2 for Øerne og byerne i Jylland, 3 for Storkøbenhavn.

Hvorfor søger man om nye fornavne?

Det undersøgte materiale er som nævnt kun en lille del af det samlede personnavnestof, men ved at undersøge motiv-

erne kan man se, hvorfra impulserne til de nye navne kommer, og få indblik i, hvilke tanker navngiverne gør sig ved valget.

Man kan inddele motiverne groft i 8 grupper. Vi har endnu ikke undersøgelser, der viser, om der er sket forskydninger i motivvalget i de sidste år efter lovændringen, men som eksempel kan motiverne til navne fra 1977-ansøgningerne tjene; det er i alt 118 navne. Heraf var 11 med litterært motiv, to af navnene, *Beorn* og *Galadriel* var fra Tolkiens romaner, et navn, *Femmer*, oversat fra engelsk *Fiver*, fra Richard Adams' bog »Kaninbjerget«, alle udkommet i Gyldendals Bøgklub. *Nemo* var ønsket fra Jules Verne. Der var tre ønsker om nordiske navne, f.eks. *Bagga* fra »Borgslægtens Historie«. 28 navne var opkaldelse. Det er oftest efter en nær slægtning (farmor, farfar, mormor, morfar), men udenlandske navne kan komme ind her. Det kan være et ønske om navneopkald efter personer, man har lært at kende under ulandsarbejde, f.eks. *Malaika* 'lille engel' fra swahili, *Tabbo* 'lykkelig begivenhed' på et sydafrikansk lokalsprog. Også sportshelte kan man blive opkaldt efter, f.eks. *Jukka*, finsk ishockeyhelt, *Milan*, fodboldklub.

Navne, der forekommer i populære børneudsendelser og tv-serier, kan hurtigt spores i navneønskerne, f.eks. fra Dallas-serien, hvorfra *Joch Juwing* (Ewing kunne ikke tillades, da det minder om et norsk drengenavn) er kommet. *Hanno* er navn på sønnen i Thomas Manns »Huset Buddenbrook«. *Cirkeline* kommer fra en børne-tv-udsendelse. Sangeren Rod Stewarts opræden gav anledning til ønsket om

navnet *Rod Olsen* til en dreng.

Hvis fremmede navne skal tillades, må de følge de regler, der er anført i Kirkeministeriets cirkulære for danske navne.

Nogle navneønsker er fremkommet ved, at man ønsker, at der skal være samklang i navnet med andre søsken- des, f.eks. samme begyndelsesbogstav i alle navne. Det kan bevirke, at den almindelige stavemåde ønskes ændret, f.eks. *Chabrina* (til Carsten og Charlotte) i stedet for Sabrina. Eller *Candra* med c- i stedet for Sandra, fordi det er det tredje barn efter et A-navn og et B-navn.

Nogle ønsker en anden stavemåde end den vanlige, enten nærmere dansk udtale, f.eks. *Maija* for *Maya*, eller man ønsker en »finere« stavemåde med th, z, x eller med h i slutningen af navnet efter hebraisk mønster, f.eks. *Sandrah* af Alexandra, hvor -h ikke er sproghistorisk korrekt.

Ti forældre begrundet deres ønsker med nationale tilhørsforhold. Det er ikke alene forældre af udenlandsk herkomst, men også forældre, der vil flytte til udlandet, og hvis barn skal have et navn, der passer til det pågældende lands sprog. Også bedsteforældre, der kommer fra udlandet, eller venner i et land, hvorfra det ønskede navn kommer, kan påvirke navnevalget, f.eks. *Salma Abina* 'guld-tirsdag' på ghanesisk, *Lia Silvana* til en pige med dansk mor og italiensk far.

Nogle angiver forskellige personlige oplevelser eller holdninger som baggrund, f.eks. *Rylle*, fordi forældrene så det navn på en båd i Frederiksholms Kanal, mens de ventede deres barn. Eller

Spica til en pige, fordi det er navn på hovedstjernen i stjernebilledet Jomfruen. *Huan* blev ønsket til et barn, fordi forældrene ikke ønskede at bruge *det* om det ufødte barn, men omtalte det som *huan*, dannet af *hun* og *han*.

Navnet kan også ønskes af religiøse grunde. En del navne er fra Biblen, f.eks. *Yardena* fra Det gamle Testamente, *Timon* fra Apostlenes Gerninger. Der er også eksempler på navne fra fremmede religioner, hvis forældrene er medlemmer af østerlandske sekter, f.eks. *Leksie-Sangmo*, et tibetansk navn givet af en lama.

Mange ansøgere angiver ikke en bestemt grund til ønsket. I 1977 var der 52 af 118 uden begrundelse, i 1982 54 af 180 navne.

Hvilke specielle navne søges der om?

Som nævnt har de to typer ansøgere deres specielle motiver. For oprindelige udlændinge er det hovedsagelig ønsker om navne fra deres eget kulturområde, for danskere er det – og det er især mærkbart efter den nye navnelov – ønsker om at få kælenavne ophøjet til officielle navne, men også ønsker om fremmede navne ved religionsskift eller efter udlandsophold. I det her undersøgte navnemateriale er skellet i navnevalg ved at blive udvisket. Det fremmede navnestof vil dog ikke uhæmmet kunne blive brugt af danskere. Kirkeministeriet tillader f.eks. ikke umiddelbart en navneændring til muslimsk inspirerede navne ved giftermål med udlændinge. Kun børnene i et sådant ægteskab vil efter navneloven kunne få tillagt navn fra faderens eller moderens kulturkreds, men i alle tilfælde skal reglen om dren-

genavne til drenge og pigenavne til piger overholdes.

Hvert ansøgt navn bliver behandlet som en navnesag. Det er den største del af navnene, der bliver godkendt. Indtil det nye navne-cirkulære (1982) kunne navne godkendes betinget, dvs. at der foruden det ansøgte navn skulle gives et godkendt navn. Eksempler på sådanne betinget godkendte navne er *Beorn*, *Abina* i pigenavnet *Salma Abina* og *Huan*. Efter 1982 har man ret til at udskifte alle sine fornavne. Derfor kan fornavne nu kun godkendes eller afslås, men navne, der godkendes efter særlige omstændigheder, medtages ikke på listen over godkendte fornavne. For eksempel vil *Galadriel* og *Femmer* ikke komme med på listen. Af de i artiklen nævnte navne er tre helt blevet afslået, nemlig *Rod*, *Chabrina* og *Leksie-Sangmo*.

Navne, der er fremmede for dansk, vil efterhånden forekomme i større antal, men vil ikke blive tilladt til danskere, idet de ikke vil blive anført på listen over godkendte navne.

Antallet af anvendte fornavne er steget. Det skyldes ikke blot interessen for at give et »pænt« navn, men også ønsket om at give et navn med et indhold, som kan påvirke barnets liv i en god retning, som man kender det fra nutiden i fjernere lande, og som det forekom i ældre nordisk navngivning, f.eks. *Bjørn*, *Ulv*.

Birte Hjorth Pedersen

f. 1926, lektor ved Københavns Universitets Institut for Navneforskning, medlem af Dansk Sprognævn.

Egerterne

I juni nummeret af *Nyt fra Sprognævnet* (1985, nr. 2) skrev Jørn Lund om »Egerterne, søskendene og de mangehovedede uhyrer«. Flere læsere har studset over formen *egerterne* og har spurgt om det ikke er *egernene* der er den korrekte form.

Den almindelige regel for dannelse af bestemt form flertal er at der tilføjes *-ne* eller *-ene* hvis ubestemt form flertal ender på *-e* eller er den samme som ubestemt form ental, fx

to huse – husene
to mus – musene
to agern – agernene.

Ender ubestemt form flertal på *-r* eller *-er*, kommer den bestemte flertalsform til at ende på *-erne*, fx

to nerver – nerverne
to geder – gederne.

Følgelig skulle man altså som den eneste korrekte bøjning forvente:

to agern – agernene.

Formen *egernene* er da også anført i den nuværende Retskrivningsordbog, men derudover er også den uregelmæssige form *egerterne* medtaget, og også i den nye udgave af Retskrivningsordbogen som Sprognævnet forbereder i øjeblikket, vil både *egernene* og *egerterne* komme med.

Den uregelmæssige form *egerterne* må betragtes som en rest fra tidligere

sprogtrin hvor den har været regelmæssig og eneste form.

Det forholder sig nemlig således at ubestemt flertalsform uden endelse (*to egern*) er en nyere form. I Chr. Molbech: Dansk Haand-Ordbog fra 1813 angives ubestemt flertal kun som *egerner*, og dermed er den bestemte flertalsform *egernerne* regelmæssigt dannet. Første gang hvor ubestemt flertal *egern* nævnes er i Sv. Grundtvig: Dansk Haand-ordbog fra 1880, hvor flertal opgives valgfrit: *egern* og *egerner*, og heraf må følge de to regelmæssigt dannede bestemte former, *egernerne* og *egernene*.

I Viggo Saaby: Dansk Retskrivningsordbog, 1891, angives ubestemt flertal valgfrit som *egern* og *egerner*, mens bestemt form kun er *egernerne*, og Saaby oplyser at i bestemt form flertal »kan kun bruges -erne, der dog ogsaa er ildeklingende«. Hermed undertrykkes den regelmæssige *egernene*, dannet til *egern*.

I 4. udgave af denne ordbog i 1904 falder bemærkningen bort og dermed er der igen valgfrihed mellem bøjningerne *egern* - *egernene* og *egerner* - *egernerne*.

Dette bøjningsmønster fastholdes helt frem til den nuværende Retskrivningsordbog, udgivet af Dansk Sprognævn i 1955, hvor den ubestemte flertalsform *egerner* falder bort, mens man altså har bevaret valgfriheden i bestemt form.

Pia Riber Petersen

f. 1946, amanuensis i Dansk Sprognævn

SPØRGSMÅL OG SVAR

- *Spørgsmål:* I det lokale dagblad har jeg set ordet *konkulegaer* om en detailhandlers konkurrenter/kolleger. Kender Sprognævnet mon ordet?

Svar: Ordet står vistnok ikke i nogen ordbog, inklusive slangordbøger, men vi har mødt ordet en enkelt gang før, i 1977, ligeledes i et provinsdagblad, nemlig i en annonce fra en detailhandler: »Vore konkulegaer påstår – at vi er de eneste i Århus-området, der helt frit leverer varen, udpakker, . . . tilslutter til bestående el-installation, – og det til trods for, at vi sælger til ægte lavpris«.

Som De antyder er ordet *konkulega* dannet ved en art sammensmeltning af ordene *konkurrent* og *kollega*. Orddannelsen minder om fx ordet *motel*, som på engelsk er dannet af *motor* (eller *motorist*) og *hotel*. Men i modsætning til sådanne ord er *konkulega* spøgende.

- *Spørgsmål:* En artikel i min avis havde overskriften »Kroner og øre først«, og i artiklen stod der: »Det er ikke et spørgsmål om princippet. Det er et spørgsmål om kroner og øre.« Burde det ikke have været *ører* i begge tilfælde?

Svar: Overskriften og artiklen i Deres avis er skrevet korrekt. Ifølge Retskrivningsordbogen bruges flertalsformen *ører* kun som andet led i sammensætninger (fx *femører*), altså om møntstykker. Når *øre* bruges i betydningen

'møntenhed', 'penge' er flertalsformen den samme som ental, fx *beløbet er angivet i kroner og øre* og, som i artiklen, *det er et spørgsmål om kroner og øre*, dvs. 'penge'.

- **Spørgsmål:** Kan man bruge ordet *nordmand* om en kvinde, eller er det bedre at sige *norsker* eller *norsk kvinde*?

Svar: Betegnelsen *nordmand* er den gængse danske betegnelse for en person fra Norge, og den omfatter personer af begge køn.

I forhold til betegnelser som *dansker*, *svensker* og *tysker* virker *nordmand* (og *franskmand*) mere kønsmarkerende end mange bryder sig om, og en betegnelse som *norsker* synes nærliggende. Faktisk har der en gang i dansk været et ord *norsker* som betegnelse for *nordmand*, men det har kun overlevet som slægtsnavnet *Norsker*.

Vi kan desuden oplyse at det norske sprognævn for et par år siden udtalte sig om hvorvidt man burde ændre *nordmenn* til *norsker* efter at en spørger over for det norske Ligestillingsombudet havde ytret sin misfornøjelse med at ordet *nordmenn* også blev brugt om kvinder. Det norske sprognævn udtalte at formerne *en norske* – *norsken* havde for stærkt præg af børnesprog til at kunne anbefales som afløser for *nordmann*.

Også det tilsvarende danske udtryk *en norsker* – *norskeren* bruges vel især af børn og betragtes nok af de fleste voksne som en pudsig, men på sin vis logisk fejl. Dansk Sprognævn kan derfor ikke anbefale *norsker* som afløser for *nord-*

mand, men det er klart at man kan bruge en omskrivning, fx *en norsk kvinde*, hvis man kvier sig ved at bruge den gængse betegnelse *nordmand*.

- **Spørgsmål:** Man kan i aviser læse og i radio og tv høre ordet *EF-borger*. Er det ikke et meningsløst ord, for man kan da ikke være borger i et fællesmarked?

Svar: Ordet må være en afkortning af *borger i et EF-land* (altså ikke »borger i organisationen EF«), en betegnelse som man fx i dagspressen kan finde noget omstændelig i sammenligning med det korte ord *EF-borger*. Dette har vi mødt siden 1972, men ordet kan sagtens være en smule ældre.

Strengt logisk er ordet ikke, men det er jo en bekvem betegnelse, og alle forstår vel straks at meningen er 'borger i et EF-land'. Ordet minder om andre afkortninger, således *sovjetborger* 'borger i Sovjetunionen', *atomfri zone* 'atomvåbenfri zone', *EF-pas* 'pas for borger i et EF-land'.

- **Spørgsmål:** Kan de korte skrivemåder, nærmest forkortelser, som *ha'*, *ikk'* og *bli'r* bruges?

Svar: Udtalenære kortformer som *ha'*, *ikk'* og *bli'r* er gode at have ved hånden ved uhøjtidelige lejligheder, fx når man skal skrive festsange, revyviser, replikker og lignende. Apostroffen står i stedet for det der er udeladt. Men i almindelig skriftlig fremstilling, fx danske stile, avisartikler, ansøgninger, bør kortformerne ikke bruges.

- **Spørgsmål:** Hvad mener Sprognævnet om ordene *hører til et af de lande* i sætningen *Danmark hører til et af de lande der har det højeste skattetryk*? Jeg synes det er det rene vrøvl, for hvad skulle det være for et land Danmark hører til?

Svar: Sætningen er en sammenblanding af *Danmark hører til de lande . . .* og *Danmark er et af de lande . . .* Sprognævnet kan ikke sige god for denne sammenblanding. Udtryksmåden med *hører til* kan kun bruges når ordforbindelsen betyder 'er en del af', 'er et medlem af', 'er et eksempel på' e.l. Derfor er der ikke noget at indvende mod fx *hun hører til en af de kendteste familier, han hører til en meget lille nation* (ord som *familie* og *nation* betegner jo flerheder (af personer), mens dette ikke er tilfældet med et ord som *land*).

- **Spørgsmål:** Hedder det *afgør* eller *afgører* i fx »Det er din stemme der afgør det« eller »Det er din stemme der afgører det«?

Svar: Vi kan kun sige god for nutidsformen *afgør*. Ligesom andre ord hvis sidste sammensætningsled er *-gøre* (fx *godtgøre, udgøre*) har *afgøre* i Retskrivningsordbogen en tynd lodret streg foran dette led, og det vil sige at ordet bøjes ligesom det usammensatte ord *gøre*. Under det ord giver ordbogen bøjningsformerne *gør, gjorde, gjort*.

Men man ser og hører ikke sjældent lange nutidsformer som »afgører«, »godtgører«, »udgører«. Som hovedregel dannes nutidsform jo ved at sætte *-er* til ordets stamme, fx *henter* af stam-

men *hent* til *hente*. Ordet *gøre* er en undtagelse fra denne hovedregel.

De lange former hænger også sammen med udtalen. Den usammensatte nutidsform *gør* har ikke stød, rimer altså fx på navneordet *smør*. Men som sidste led i sammensatte nutidsformer – *afgør, udgør* osv. – har *-gør* nu ofte stød og forlænges ikke sjældent til *-gører*, også i trykt skriftsprog, fx »Tanker, der virkeliggør en Fest« (i digtsamling af Emil Bønnelycke i 1918) og »vi begører altid vores egen rede« (Ulla Ryum i Politiken i 1964).

- **Spørgsmål:** På en formular til en dødsattest står der: »Undertegnede embedslæge . . . har ved retslægeligt ligsyn forefundet sikre dødstejn hos ovennævnte«. Er det nødvendigt at skrive *forefundet*? Jeg mener at det er nok at skrive *fundet*.

Svar: Ordbog over det danske Sprog, bind 5 (1923), forklarer ordet *forefinde* således: 'bemærke eller konstatere, at noget er paa et bestemt sted, i en vis tilstand og lign.; finde'. Og tilsvarende har Nudansk Ordbog (12. udg., 1984) ordet *forefinde* med og forklarer det med eksemplet »forefundne mangler ved ejendommen vil blive afhjulpet«.

Der er altså ikke noget forkert i at bruge ordet i den anførte sammenhæng. Men det ville i og for sig være tilstrækkeligt at bruge *finde*. *Forefinde* tilhører mere formelt skriftsprog. Når ordet er brugt her skyldes det sikkert dels at *forefinde* i modsætning til *finde* bruges om hvad der konstateres efter granskning, dels at *forefinde* i den anførte sammen-

hæng stærkere end *finde* udtrykker konstateringen af noget der på forhånd var grund til at forvente. *Finde* kan også betegne noget man ikke på forhånd havde ventet eller som man tilfældigt bliver opmærksom på. Endvidere kan *finde* i modsætning til *forefinde* bruges om noget man har en mening om, altså betegne en vurdering der ikke nødvendigvis bygger på fakta.

Gamle numre af Nyt fra Sprognævnet

Der er endnu nogle numre tilbage af det gamle *Nyt fra Sprognævnet*. Det drejer sig om numrene 18-21, dvs. de fire sidste numre der nåede at udkomme af det gamle blad. Disse numre udleveres gratis til abonnenterne på det nye *Nyt fra Sprognævnet* så længe oplaget rækker.

Man kan bestille de pågældende numre ved at ringe eller skrive til Sprognævnet.

Nyt fra Sprognævnet

1985 · 3/september

Retskrivningsdebat	1
Sportsdansk.	5
Fremmedordbøger	5
Nye ord.	7
Hvorfor vælger man netop det fornavn?.	9
Egernerne.	12
Spørgsmål og svar.	13

Nr. 4 udkommer i december 1985.

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 40 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement ved at indbetale 40 kr. på Sprognævnets postgirokonto 6 10 17 20.

Hvis bladet skal sendes til en anden adresse end indbetalerens, beder vi om at det fremgår udtrykkeligt af indbetalingen.

Artikler med navn står for den enkelte forfatters regning. Usignede artikler giver udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

ISSN: 0550-7332

Tryk: Luna-Tryk I/S, København

Dansk Sprognævn, Vester Voldgade 115,
3., 1552 København V.

Postgiro 6 10 17 20. Telefon (01) 11 37 05
(oplysning 10-14).